

Ongelijkheid: waarom Thomas Piketty gevaarlijk is

De ontkenning van cyberspace als economische factor in de ongelijkheid tussen werk, kapitaal en talent

De laatste tijd staat inkomensongelijkheid in de belangstelling, de Fransman Thomas Piketty heeft daar een geruchtmakende studie (Het Kapitaal in de 21ste eeuw) aan gewijd en mocht ook ons parlement komen toespreken. Hij krijgt steun van links, maar er is ook stevige kritiek. Zijn centrale these is dat als het kapitaalsrendement groter is dan de groei (van het nationaal product, de hele economie) er geld naar het kapitaal stroomt. Zijn boek over kapitaalsverhoudingen gaat meer over het verleden dan over de komende eeuw en zijn adviezen (meer vermogensbelasting) en projecties zijn wat simpel, om niet te zeggen irrelevant (zeker voor ons land) en houden bijvoorbeeld geen rekening met de invloed van internet en globalisatie, maar hij heeft de discussie over ongelijkheid wel op de kaart gezet. Rijken worden rijker, armen armer, het middenveld verschaalt, dat is wereldwijd een trend. De Occupy beweging maakte al duidelijk dat er op onderbui-kniveau iets speelt en men de groeiende ongelijkheid niet meer zomaar accepteert, de 1% is te machtig, te rijk, te geïsoleerd. Piketty kwam met een studie die met cijfers aantoonde dat die ongelijkheid er inderdaad is (en was) en dat die trend de laatste decennia steeds erger wordt. Hij wijt dat aan het feit dat het rendement op kapitaal (dat vooral naar de rijken gaat) groter is dan de groei van de economie ($R > G$) en dat daardoor steeds meer geld van de werkers naar de kapitalisten stroomt. Zijn studie en zijn waarschuwing dat dit steeds verder zal gaan omdat het mechanisme van $R > G$ niet te stoppen is, versterkt de hype rond de vermogens- en inkomensongelijkheid.

Dat er ondertussen fundamentele veranderingen aan de gang zijn en dat vooral mobiele communicatie, globalisering,

De diversiteits-effect curve: verschil maakt verschil

We kunnen, en die stap missen Piketty en de meeste van z'n critici, ongelijkheid ook koppelen aan nut, effectiviteit of andere kwaliteiten. Daar is een algemene 'diversity effect' curve voor te schetsen, een model dat ik ontwikkelde om duidelijk te maken wat de rol van verschillen is. Verschil is nodig en niet alleen negatief, zonder verschil is er geen energie, geen ontwikkeling, geen ambitie. Kijk maar naar inkomensverschil, enig verschil tussen arm en rijk bevordert de ontwikkeling, de innovatie en ondernemerschap. Diversiteit en nut of waarde hangen dus wat complexer samen dan vaak wordt aangenomen. Die diversiteits-effect curve is van belang voor de analyse van inkomensverschillen, maar ook voor netwerkanalyse, bedrijfsprocessen, evolutie, innovatie, onderwijs en de integratieproblematiek van minderheden als een belangrijk hulpmiddel om duidelijk te maken welk verschil verschil maakt.

Er is, als er geen verschillen zijn, ook geen stimulans en de zaak beweegt niet; dat is negatief, rust roest. Met een beetje verschil komt er beweging, er ontstaat nut, waarde, positief effect. Dat groeit naar een maximum en dan, als de verschillen te groot worden, neemt het nut af. Op een gegeven moment wordt de wrijving zelfs zo groot dat er een negatief effect ontstaat en dat neigt dan verder naar crisis (revolutie, opstand). Dan kan er nog een transformatie plaatsvinden, een catharsis zoals Marx die voorzag als gevolg van de industriële revolutie, maar meestal wil men het niet zo ver laten komen. Men kan, door beleidmaatregelen, belastingen en onderwijs, echter de verschillen proberen te verminderen.

Toegepast op inkomensverschillen met op de horizontale as de Gini-coëfficiënt, (een statistische maatstaf voor de diversiteit, op een vrij moeilijke manier afgeleid van de Lorenzcurve die het aandeel van een deel in het totale inkomen weergeeft) dan zou het zo kunnen zijn, dat een Gini-waarde van rond de 30% (netto inkomens) het niveau is waarop het mis gaat, en dat is ongeveer waar we in het Westen op zitten of (in de VS) overheen zijn. Maar, en dat maakt deze curve zelfs zonder verder cijfermatige invulling zo interessant, wat is het effect van invloeden als cyberspace, onderwijs of belasting op deze curve? Cyberspace bijvoorbeeld drukt de curve in, want de transparantie maakt de verschillen meer voelbaar. Daarmee ontstaat er dus sneller een crisis. Onderwijs, waarmee de tolerantie voor verschillen en de sociale mobiliteit toeneemt, verschuift de curve naar rechts. Zo zijn allerlei effecten en maatregelen inzichtelijk te maken.

internet en de transparantie daarbij een rol spelen ontgaat hem blijkbaar. De globalisering, en die is weer mede het gevolg van internet heeft als duidelijk

effect dat de ongelijkheid tussen landen vermindert, maar binnen landen versterkt, dus inkomensverschillen groter worden, maar misschien op een andere

manier dan historisch gebeurde en in een ander perspectief dan wat Piketty schetst. De polarisatie van inkomens en de verschuiving van de macht van het kapitaal naar talent is natuurlijk evident, de superrijken zoals bankiers en hedgefund speculanten, de getalenteerde topers en zwaarbetaalde CEO's nemen een steeds grotere hap uit de koek. Er is een perverse situatie ontstaan, het woord roof-kapitalisme (plunder-capitalism of predatory capitalism) wordt wel gebruikt.

De oude (rentenierende en weinig bijdragende) kapitalisten worden verdrongen door werkende en aandeelhoudende ondernemers die wel rijk(er) worden doordat hun ondernemingen groeien in waarde, maar zichzelf ook via salaris, bonus en opties veel beter belonen dan de managersklasse van de vorige eeuw. Hun sparen en rendement wordt daarna niet besteed (en dus belast) maar vooral opgepot.

Globalisering is leuk voor arme landen, desastreus voor de middengroepen in rijke landen.

De globalisering, in eerste instantie door betere logistiek, maar vooral door betere communicatie leidde tot schaalvergroting en mobiliteit van mensen, productie, bedrijven, faam, succes. De arme middengroepen in arme landen groeien, maar ten koste van die groep in de rijke landen. Goed opgeleide mensen hier verdienen relatief steeds minder en worden door automatisering en robotisering steeds meer weggedrukt. De globalisering leidde dus ook tot concentratie van macht, inkomen, kennis en status bij een steeds kleinere groep. Het winner-takes-all effect is zowel in de wetenschap, de kunst, entertainment als in de financiële wereld steeds duidelijker. Er zijn nieuwe kansen, nieuwe rijken, nieuwe bedrijven, nieuwe toppers, maar voor wie het haalt bij de multimiljonairs en miljardairs te komen zorgt de schaal-grootte van een wereldmarkt en het bereik en de snelheid van cyberspace snel voor een kopgroep, de 1% of zelfs 0,1% elite.

Internet is de economische factor die alles omgooit en de globalisering effectief maakte, waardoor het doortrekken van historische (grondbezit en fabrieken) lijntjes qua inkomensverdeling, en vermogens zoals Piketty doet, onbenullig

wordt. Zijn visie sluit wel leuk aan bij het sentiment van de gefrustreerde bijna-rijken die door de crisis hun hoop, hun 'American Dream' in duigen zagen vallen, maar is eigenlijk niet meer dan terugkijken op de industriële revolutie en de vorige eeuwen, zonder veel waarde voor de toekomst. De politiek, ook in Nederland, springt helaas op die bandwagon en maakt er een soort agitprop van, populistische propaganda te eigen bate.

Mijn grootste bezwaar is dat Thomas Piketty niet in gaat op de consequenties van de moderne techniek, de transparantie, arbeidsverplaatsingen, concentratietendenzen; hij ziet blijkbaar internet niet als een fundamentele economische verschuiving. Internet noodzaakt ons het denken en praten over werk, inkomen, rechten, verhoudingen en ongelijkheid in zekere zin helemaal om te gooien. Piketty doet dat niet, en dat is gevaarlijk.

Piketty mist een aantal dingen, hij ziet niet dat de waarde van (gewone) kennis afneemt, kennisongelijkheid was vaak de basis van de (over)winst en dus rendement(sverschillen), maar de cyberspace transparantie knaagt daar aan. Hij schetst dus zonder daar rekening mee te houden een positief beeld waarin de wereldeconomie terugkeert naar de stabiele 'default modus' van het kapitalisme, tenminste als we een progressieve belasting op vermogen invoeren. Zijn aanname van 4 à 5 procent rendement en 1,5 procent groei voor de toekomst is niet meer dan dat, een gok. De lijntjes uit het verleden kun je gezien de technische ontwikkeling niet doortrekken, zoals hij doet, zeker niet in het licht van de internet ontwikkelingen. Zijn op zich diepgaand opgraven en helder maken van historische ontwikkelingen is voor de toekomst niet echt van belang, zijn aanbevelingen en conclusies zijn niet onderbouwd en irrelevant, maar zijn observatie dat inkomen- en vermogensongelijkheid uit de hand zijn gelopen, resoneert blijkbaar goed met de tijdgeest.

Andere schrijvers zoals Chrystia Freeland in 'Plutocrats' (2012) geven een genuanceerder beeld, zeker van de recente ontwikkelingen en de rol van de financiële wereld en vooral de 'hedge-funds' of hefboomfondsen waar veel van de speculatiewinsten naar toe vloeien en de superrijken met hun fasci-

nerende maar ook bijna dorpse isolatiepatronen en clustering te vinden zijn.

Het zijn met name de moderne financiële constructies en slecht gedekte maar steeds verlengde hefboomen (zoals hypotheekwaarden) die de crisis van 2008 veroorzaakten, maar ook voor het verder uit elkaar lopen van de inkomensverschillen zorgden. De privatisering zorgde hier en zeker in Oost-Europa voor nieuwe superrijken. In Mexico, China en India zijn de 'rent-seeking' plutocraten die tegen de overheid aanschurkten voor privileges, monopolies en geldmachientjes nog machtiger dan bij ons of in de VS, waar het de hedgefondsen en de internetondernemers werden die de miljarden verdienden.

We zitten met een fundamenteel ander plaatje dan voorheen, de erfrijken en grootgrondbezitters zijn ingeruild voor corrupte politici, superondernemers en plutocraten, met als resultaat ook verder groeiende ongelijkheid; Piketty's analyses zijn in die zin historische. Zijn suggestie, de rijken aanpakken met een zwaar progressieve vermogensbelasting gaat echter voorbij aan de veranderde verhoudingen, aan de historisch lage rentevoet (er is geen vast rendement meer te maken) en aan de volatile waardering van werkend kapitaal.

Centrifugale aantasting middenvel

De oude landeigenaren, erfkapitalisten en renteniers bepaalden in eerdere eeuwen de verhoudingen en profiteerden van de centrifugale effecten van schaalvergroting (rijke randen, leeg midden), nu zijn het de superrijke ondernemers, vooral uit de ICT en grondstoffensfeer en ondernemende speculanten waar de inkomens en vermogensaanwas naar toe vloeien.

Rendement als combinatie van dividend en waardegroei (ingehouden winsten, beurswaarde of private equity) is niet meer bruikbaar als economische barometer, want het zijn de 1% en hun ambitieuze en hoopvolle hulptroepen die de waarde bepalen. De beurs is een Baron van Münchhausen fenomeen, trekt zichzelf aan de haren omhoog omdat de rondlolende pensioengelden nu eenmaal ergens heen moeten. De onderliggende waarde is uit het oog verloren of zelfs, met het oog op de verborgen milieukos-

Tablet nieuws

meer te bepalen. Het BNP is geen goede maatstaf meer, gratis diensten (software, de cloud), werkende huismoeders, zwart geld, ruilen, dat past er niet in.

Inkomens- en vermogensverdeling en ongelijkheid

Het verschil in welvaart tussen landen neemt af door de globalisering, maar het verschil tussen rijk en arm binnen de landen neemt toe. De verschillen tussen rijk en arm worden, ook door de media en de transparantie door internet, veel directer gevoeld, de confrontatie heftiger. De grotere verschillen in beloning tussen de topmensen in het bedrijfsleven en de laagste baantjes doen pijn, mede door de crisis. Men loopt te hoop tegen de ongelijkheid zoals bij Occupy en de Arabische lente. De Occupy beweging maakte ook het Westen duidelijk dat er op onderbuikniveau iets speelt en men de groeiende ongelijkheid niet meer zomaar accepteert. Dat sloeg ondanks het inzakken van Occupy toch aan bij de massa en is opgepikt door de media en de politiek. Zo wordt nu de zelfverrijking van de miljardairs, maar ook van politici, bankiers en baantjesjagers breed uitgemeten en van het label zakkenvullers voorzien. Wegsturen doen we echter niet, de bankiers en woningbouwbestuurders blijven lekker dikbetaald zitten.

Inkomensongelijkheid is, zeggen de economen, niet zozeer onrechtvaardig, maar tast het vertrouwen in elkaar, het systeem, de politiek en de democratie aan, en maakt het moeilijker omhoog te klimmen (social mobility). Het tast volgens de WRR ook de economische groei aan omdat rijken minder uitgeven en meer oppotten.

Het is op termijn een kostbare situatie, vanwege de verborgen kosten. In 'The Spirit Level' (2009) beschrijven Richard Wilkinson en Kate Pickett, aan de hand van allerlei vergelijkende statistieken dat grote inkomensongelijkheid correleert met: meer tienermoederschapen, meer geweld, meer gezondheidsproblemen, meer kindersterfte, meer obesitas, enzovoorts. Wat zijn de kosten daarvan, nemen we die mee in het plaatje?

ten of kosten van bescherming tegen terreur, opwarming of epidemieën,, niet

De Nederlandse situatie

De vraag over welk kapitaal dat rendement R gemaakt wordt en wie daarvan profiteert en waarom dat kapitaal er is, blijkt met name voor ons land van belang en hier gaat de redenering van Piketty niet goed op. Het onderscheid tussen kapitaal (werkend vermogen) en totaal vermogen speelt hier mee, wat zie je als kapitaal? Zo hebben we hier al heel lang een vermogensbelasting (de ondertussen wat achterhaalde Box 3 aanpak kijkt naar de waarde, niet of je er iets mee verdient). Bij ons zijn de inkomensverschillen niet zo ver uit de pas gaan lopen, afgezien van het verdampen van het middenveld en een paar inhalige topmannen en hebben we een stabiliserende pensioenpot.

De vermogensverschillen lijken groot, maar vallen mee als je de pensioenaanspraken en reserves meeneemt. In Nederland, met zo'n 1100 miljard pensioenreserves, bijna twee keer zo groot als het nationaal product en bijna drie keer zo groot als de staatsschuld, is de R>G situatie dus misschien wel zorgelijk maar minder extreem. De hervedelende werking van het AOW-stelsel blijkt in Nederland zeer sterk te zijn, stelt ook de WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid), maar bepaalt dus ook de zekerheidsbehoefte en dus kapitaalsbehoefte. Neem je mee, dat AOW aanspraken zorgen voor een mindere zekerheids/ kapitaalsbehoefte bij de massa en daarmee de vermogensverhoudingen beïnvloeden, dan wordt het plaatjes anders. De AOW is virtueel kapitaal dat in de praktijk ons spaargedrag beïnvloedt en dus volgens mij kan meetellen in het vermogensplaatje. Als we die AOW aanspraken heel conservatief waarderen op 100.000 euro (14.400 euro per jaar gekapitaliseerd bij een uitkeringsduur van 20 jaar is veel meer) dan heeft iedereen dus een virtueel kapitaaltje (te goed) en rekent daar ook mee. De vermogensverhoudingen tussen rijk en arm worden, als we dat virtuele kapitaal meerekenen, dan heel anders dan wat men nu aangeeft, namelijk dat 10% van de mensen 61% van het kapitaal in handen heeft (WRR studie 2014). We hebben als Nederlanders en als staat ook wel schulden, maar zijn eigenlijk een enorm rijk land qua reserves. Het eigen-woning bezit hier is wat minder dan in andere Europese landen en de VS en het is zwaar belast met (aftrekbare) hy-

potheken, daardoor scoren we qua rijkdom niet helemaal in de top. We zijn enorm pensioenzwaar maar de waarde daarvan is helaas deels opgehangen aan te hoge waarderingen van onroerend goed. De pijn van onze economie zit in de hele manipulatie van de huur- en hui-zenmarkt en de hypotheekafrek en de domme privatiseringen, die maar niet ophouden (de Amsterdamse Haven!) en niet zozeer in de R>G problematiek die wereldwijd wel aan de orde is.

Andere insteek: diversiteit moet

Dat het uit de hand kan lopen is duidelijk maar dat is een beperkte visie op ongelijkheid en diversiteit. Ik denk dat enig verschil nodig is, anders slapen we door gebrek aan ambitie en wat Peter Sloterdijk 'foam' tussen sferen noemt in. Er kan te weinig, en genoeg of te veel diversiteit zijn, in inkomen, demografische samenstelling, in de klas.

Verder is investeren (door de ondernemende rijken, of gaat de overheid alle robots en zelfrijdende vrachtwagens aankopen) noodzakelijk voor groei. Ook bevorderen de luxe uitgaven innovatie en houden de cultuur in beweging. Zonder dure winkels die bestaan van rijke klanten toch geen mode, kunst, vitaliteit. Het communisme was (aan de buitenkant) een vlakke boel vergeleken met de bruisende economie van wereldsteden waar inderdaad de rijken de toon zetten. Rijken zijn steeds vaker de ondernemers, de change-agents, die weggagen is niet verstandig.

In het kader geef ik een andere visie op wat ongelijkheid betekent.

Ir. L. Sala

Email:sala@dealerinfo.nl

Dit essay is gebaseerd op een hoofdstuk uit: Cyberspace, het virtuele continent (ISBN 978-90-820823-1-9, uitg. Mindlift 17,95€), dat is ook gratis te downloaden via www.lucsa-la.nl/cyberspace of als print te bestellen voor 17,95€

